

Antall toppkandidater under 30 år til stortingsvalget 2017

På vei mot et demokratisk utenforskap?

Unge stemmer 2017

Rapport 15

Rapporten er skrevet av LNU
ved Gabrielle L. Gjerdsset og Andreas Borud
Design: Trygve Bernhardt Moen Haaland
Trykk: Gamlebyen Grafiske
Opplag: 300

Innledning

Dagens ungdomsgenerasjon er politisk aktive. Unge er mer aktive enn andre grupper i de fleste former for politisk deltakelse. De skriver i avisa, er aktive i politiske organisasjoner og går i demonstrasjoner – i tillegg til å være engasjerte på digitale arenaer. Unges politiske interesse ser også ut til å øke, og de har høy tillit til det politiske systemet. Likevel tydeliggjør denne rapporten

flere alvorlige skjevheter i det norske demokratiet. Unge er underrepresentert, både i valg og blant folkevalgte - og noen grupper av unge står i fare for å havne i et vedvarende politisk utenforskap.

Unge valgdelaktelse er rundt 10 prosentpoeng lavere enn hos resten av befolkningen. Vår gjennomgang av forskning på norske ungdommers valgdelaktelse viser imidlertid at forklaringen ikke har med alder å gjøre, men at unge er i en livssituasjon som gjør veien til valglokalet lengre.

Mest oppsiktsvekkende er de store gapene i valgdelaktelse mellom ulike grupper av unge. Unge gutter, unge med innvandringsbakgrunn og unge på yrkesfag deltar systematisk sjeldnere enn sine jevnaldren-

” Vi risikerer å få sofavelgere på livstid.

de. Det er forskjeller som kan følge dem resten av livet. Vi risikerer med andre ord å få sofavelgere på livstid.

Unge er ikke bare underrepresentert ved stemmeurnene, men også på Stortinget. Basert på meningsmålinger og partienes stortingslister, anslår LNU at kun 20 av 169 stortingsrepresentanter for perioden 2017-2021 vil være under 30 år den dagen de blir valgt inn. Det er om lag halvparten så mange som det burde vært. Selv om partiene nominerer flere unge på de fem øverste plassene på stortingslistene, er det de eldre politikerne som stikker unna med de sikre plassene.

Demokratiet vårt er ingen selvfølge, noe vi har ferske eksempler på fra verden

rundt oss. Et levende og bredt folkestyre krever kontinuerlig fornyelse. Om vi nøler, risikerer vi at gapet mellom de politisk aktive og de politisk inaktive øker. Derfor har LNU laget denne rapporten. Erfaringene viser at det skal lite til for å inkludere flere unge i demokratiet. Vi foreslår ti tiltak som er konkrete og gjennomførbare. Nå gjenstår det for de folkevalgte å styrke folkestyret.

Stian Seland
Styreleder i LNU

Hovedfunn

1. Unge er politisk aktive **s. 7**
  2. Unge deltar for sjelden i valg **s. 10**
  3. Det handler neppe om alder **s. 17**
  4. Denne generasjonen er spesiell **s. 19**
  5. Vi risikerer et politisk utenforskap **s. 21**
  6. Det er mulig å styrke demokratiet **s. 23**
- Våre anbefalinger **s. 25**

Funn 1

Unge er politisk aktive

Aktive i organisasjoner og partier

Mange unge engasjerer seg i frivillige og politiske organisasjoner. Barne- og ungdomsorganisasjonene har fått nesten 100 000 flere medlemmer de siste 10 årene¹. I Oslo deltar hele 65 prosent av de unge i en eller flere organisasjoner, og 16 prosent i samfunnsrettede organisasjoner².

Samtidig er førstegangsvelgere oftere medlem av politiske partier enn andre velgere (13,8 prosent mot 9,3 prosent i 2013)³.

Dette merker ungdomspartiene, som har fått mange flere medlemmer etter 2011, og medlemsveksten ser ut til å ha holdt seg⁴. Utviklingen er stikk i strid med de voksne partiene, som har fått færre medlemmer de siste årene.

Mer ensaksorientert engasjement

På landsbasis ser vi at unge oftere skriver i avisen, skriver under på opprop, deltar i demonstrasjoner og tar opp saker i partier, fagforeninger eller andre organisasjoner. Disse fire måtene å uttrykke politisk engasjement på har tidligere ikke vært dominert av unge (med unntak av demonstrasjoner), men i 2013 var førstegangsvelgernes mer aktive enn andre velgere på alle fire områder⁵. Dette er mer kortlevde former for politisk engasjement, men vitner om en ungdomsgenerasjon som ikke bare er engasjert, men bruker det til å påvirke samfunnet rundt seg.

Til sammen har halvparten av elevene på videregående skoler i Oslo deltatt i en eller flere politiske aktiviteter⁶. Flere har deltatt i ensaksorienterte aktiviteter, som underskriftskampanjer eller aksjoner, enn i tradisjonelle deltakelsesformer, som ungdomsråd eller politiske organisasjoner. Det er ikke så rart, all den tid terskelen for å møte opp i en demonstrasjon er lavere enn å la seg velge til ungdomsrådet.

Demokrati i sosiale medier

Sosiale medier har skapt nye debattarenaer og muligheter for politisk og demokratisk deltakelse. Unge benytter oftere sosiale medier som informasjonskanal enn andre medier, og de blir oftere oppmerksomme på politiske saker på grunn av sosiale medier enn andre velgere⁷. I disse mediene får de mest informasjon fra kjente og gjennom personlig kontakt.

1. LNU, 2016
2. Ødegård og Fladmoe, 2017
3. Bergh, 2015
4. LNU, 2016
5. Bergh, 2015
6. Ødegård og Fladmoe, 2017
7. Eimhjellen og Ljunggren, 2017

Ungdom bruker også sosiale medier til å delta i politikken. I befolkningen som helhet deltar 66 prosent på aksjoner gjennom nettet, og det har steget frem som en av de viktigste arenaene for å gi uttrykk for politisk aksjonisme⁸. Unge er oftere medlem i protestpolitiske grupper enn andre. De deltar også oftere i frivillig arbeid på nett.

Ungdom deler meningene sine mindre i sosiale medier enn resten av befolkningen. De oppgir selv at det er fordi de ikke har noe å si, ikke har nok kunnskap, eller er redd for at det skal gi feil inntrykk av hvem de er. Det kan tyde på at de unge ikke har selvtillit til å delta på disse arenaene, kanskje fordi risikoen ved å ytre seg offentlig er høy. Eller det kan være at unge, som har vokst opp med sosiale medier, har mindre markeringsbehov enn eldre brukere, og derfor er underrepresentert i kommentarfeltene.

Verdens beste ungdom?

Blant unge er partimedlemskap, organisasjonsmedlemskap, demonstrasjoner, opprop, og aksjonisme mer populært enn før⁹. Samtidig ser den politiske interessen blant unge ut til å ha økt, selv om førstegangsvelgere beskriver seg selv som mindre politisk interesserte enn det voksne gjør. På toppen av det hele ser førstegangsvelgere ut til å ha noe større tillit til det politiske systemet enn andre velgere. Det lover godt for det norske demokratiet at dagens ungdom er samfunnsengasjerte og aktive medborgere – utenom på ett punkt.

8. Eimhjellen og Ljunggren, 2017

9. Bergh, 2015

aktiv medborgere – utenom på ett punkt.

Figur 2: Politisk aktivitet, 16-19-åringer i Oslo

Andel av 16-19-åringer i Oslo i 2015 som oppgir å ha vært politisk aktive på ulike måter. Prosent.

Signifikans: * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Kilde: Ødegård og Fladmoe, 2017

Tradisjonell deltakelse (ungdomsparti, annen politisk organisasjon, ungdomsråd o.l.)*

Ensaksorientert deltakelse (underskriftsaksjon, politisk markering, boikott)***

Sivil ulydighet*

Totalt***

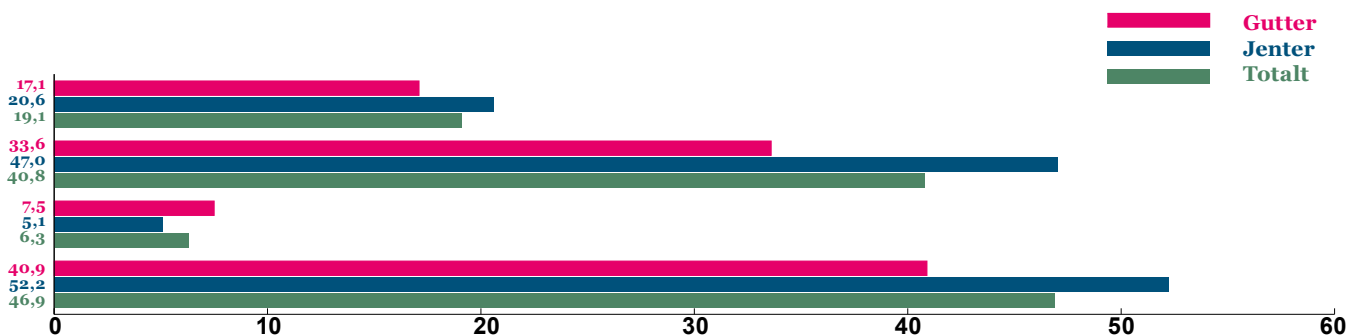
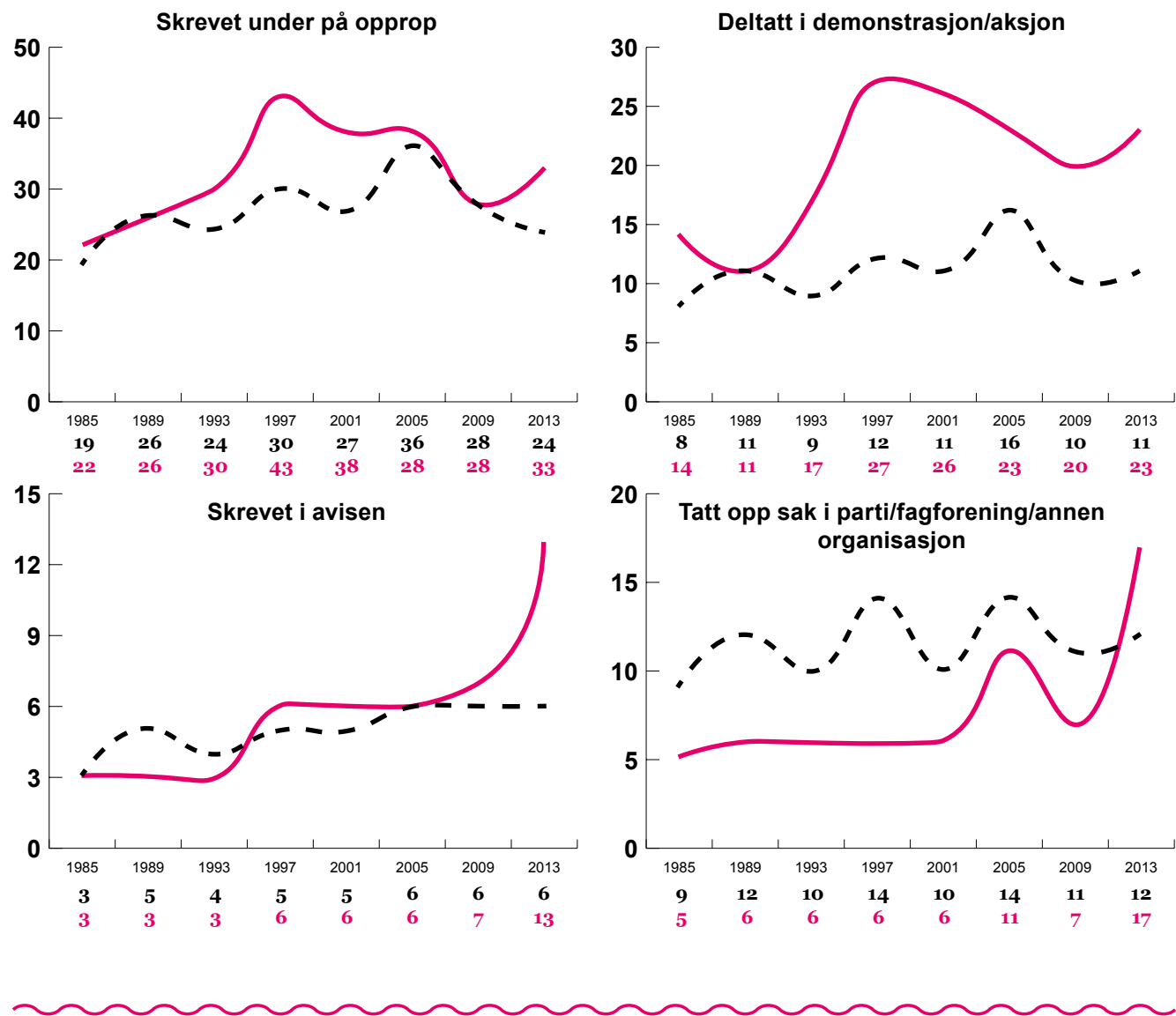

Figur 1: Politisk aktivitet, førstegangselgere (18-21 år) og andre velgere

Andel som oppgir å ha vært politisk aktiv på ulike måter, 1985-2013. Prosent.

Kilde: Bergh, 2015

Alle velgere ■ ■ ■ ■ ■
 Førstegangselgere ■■■■■

Funn 2

Unge deltar for sjelden i valg

Unge stemmer sjeldnest

Om du stemmer eller ikke forandrer seg i løpet av livet. Sannsynligheten for at du stemmer ved valg øker etter hvert som du blir eldre, frem til du når pensjonsalder, hvor den gradvis minker.

Om vi ser bort fra aller eldste velgerne, er unge i 20-årene den aldersgruppa med lavest valgdeltakelse – og slik har det vært lenge. Det er et alvorlig

10. Bergh, 2013

11. Bergh, 2013

12. SSB, 2016

13. Bergh, 2016

varsko til norske politikere. Når grupper er underrepresentert ved valgurnene, er de også dårligere inkludert i demokratiet.

Den norske valgdeltakelsen er relativt høy sammenliknet med andre vestlige demokratier: Snaut fire av fem finner veien til urnene i stortingsvalg, og om lag tre av fem i lokalvalg. Valgdeltakelsen i stortingsvalget i 2013 var den høyeste på 2000-tallet. 78,2 prosent av velgerne møtte opp ved stemmeurnene. Førstegangsvelgernes valgdeltakelse var over ti prosentpoeng lavere.

Valgdeltakelsen blant unge øker

Dagens ungdomsgenerasjon har også høyere valgdeltakelse enn ungdommen i 1990-årene og 2000-tallet¹⁰. Den største endringen skjedde mellom 2009, og 2013 da 10 prosentpoeng flere førstegangsvelgere brukte stemmeretten. Dessuten peker de aller yngste velgerne seg positivt ut; 18- og 19-åringene stemmer oftere enn de som er litt eldre.

Likevel vedvarer de store aldersforskjellene i valgdeltakelse. 18-21-åringer deltar fortsatt om lag 12 prosentpoeng sjeldnere i valg enn gjennomsnittet av befolkningen¹¹. For 22-25-åringer er tallet 16 prosentpoeng.

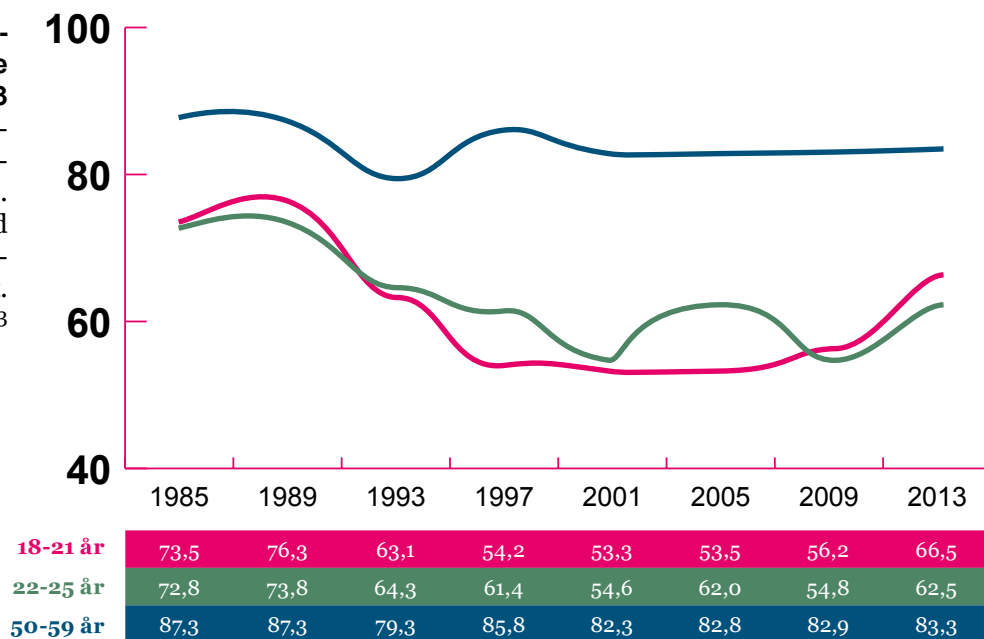
Underrepresentert på Stortinget og i kommunestyrene

Klisjéen om at politikere er hvite menn som pusher 50 er levedyktig av følgende grunn: Unge, kvinner og personer med innvandrerbakgrunner underrepresentert blant folkevalgte¹². For eksempel var bare 17 av 169 stortingsrepresentanter under 30 år da de ble valgt inn i 2013, altså 10 prosent.

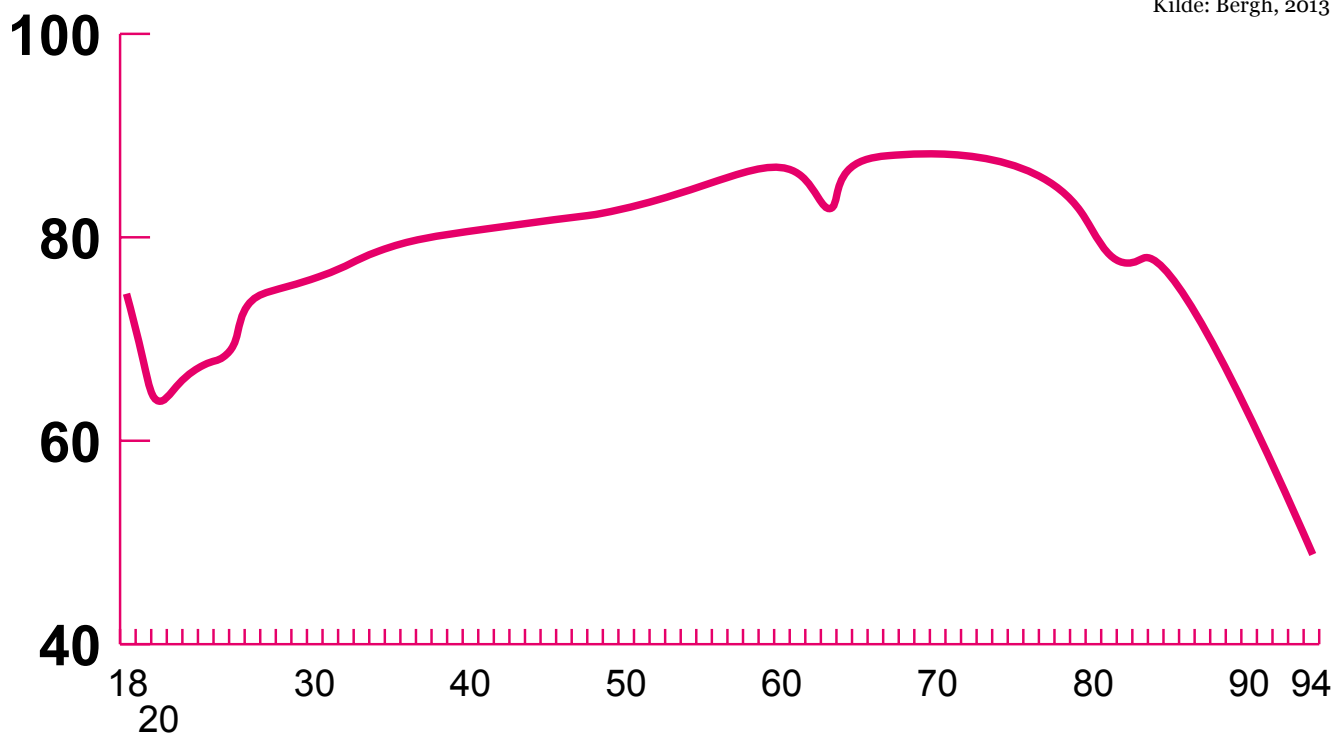
Likevel blir det stadig flere unge folkevalgte i Norge. I kommunene som testet ut stemmerett for 16-åring økte andelen unge folkevalgte betydelig¹³. Det er fordi de unge ga personstemmer til andre unge

Figur 3: Utvikling i valgdeltakelse for ulike aldersgrupper, 1985-2013

Andel som stemte i stortingsvalg for aldersgruppene 18-21, 22-25 og 50-59. Den siste gruppa er med som sammenlikningsgrunnlag. Prosent.
Kilde: Bergh, 2013

Figur 4: Valgdeltakelse etter alder, stortingsvalget i 2013
Andel som stemte i stortingsvalget i 2013 etter ettårig alder. Prosent.
Kilde: Bergh, 2013

på listene, men også fordi partiene i disse kommunene satte flere unge på listene i nominasjonsprosessene. De unge som ble valgt inn, opplever at de blir tatt seriøst og har innflytelse¹⁴. Det bidrar til et bredere og mer representativt demokrati.

Unge blir underrepresentert på Stortinget i 2017

LNU har gjort en prognose av andelen folkevalgte under 30 år som blir valgt inn på Stortinget i høst. Beregningene er basert på Poll of polls månedsgjennomsnitt for april 2017, og deres anslag for mandatfordelingen basert på dette gjennomsnittet¹⁵. Vi har så undersøkt alderen til kandidatene på partienes innsendte valglister.

Unge vil fortsatt være underrepresentert på Stortinget i høst. 20 av stortingsrepresentantene som blir valgt inn vil være under 30 år på valgdagen. Det er tre flere enn i forrige stortingsperiode, og representerer en svak økning fra 10,1 til 11,8 prosent. Til sammenlikning utgjør personer mellom 18 og 29 om lag en femtedel av de stemmeberettigede i landet.

I prognosen har KrF, Venstre, MDG og Rødt ingen representanter under 30 år på Stortinget (de tre siste er under sperregrensa i prognosen). Blant de 20 unge representantene vil syv være fra Arbeiderpartiet, fem fra Senterpartiet, tre fra Høyre, tre fra SV og to fra Fremskrittspartiet. Senterpartiet og SV peker seg ut med særlig høy andel folkevalgte under 30 år.

Hvorfor er unge underrepresentert? En gjennomgang av partienes lister til stortingsvalget i høst, viser at en av fem toppkandidater er født etter 1987. Det samme var tilfelle i 2013. Likevel viser vår prognose at langt færre unge faktisk blir folkevalgte. Det er trolig fordi de nomineres for lavt på listene til å ha en reell sjanse til å bli valgt inn, eller fordi de blir nominert på topp i fylker der partiet har lav oppslutning.

14. Winsvold, Ødegård og Bergh, 2016

15. Poll of polls, 2017

Figur 5: Andel stortingsrepresentater under 30 år, 2017-2021 (prognose)

Prognose basert på Poll of polls månedsgjennomsnitt og mandatberegning for april, og partienes foreslåtte stortingslister.

Kilde: Poll of polls, 2017 og LNU

	Ap	Frp	H	KrF	Sp	SV	V	MDG	R
Antall mandater	58	43	24	23	9	8	2	1	1
Repr. under 30 år	7	3	2	5	0	3	0	0	0
Andel repr. under 30 år	12,1 %	7,0 %	8,3 %	21,7 %	0,0 %	37,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Snittalder, hele gruppa	44,6	40,7	47,3	51,6	44,0	38,9	44,0	30,0	35,0

Figur 6: Unge toppkandidater på partienes stortingslister

Kandidater som ikke blir eldre enn 29 i valgåret blant de fem øverste kandidatene på partienes stortingslister i alle fylker, 2013 og 2017.

*(På Arbeiderpartiets og Høyres lister i Oslo, Akershus og Hordaland er de 10 øverste plassene regnet med.)

** (Tallene for 2013 er hentet fra LNU's resultatrapport samme år. Her ble ikke MDGs valglister undersøkt.)

	Antall unge toppkandidater, 2013	Prosentandel unge toppkandidater, 2013	Antall unge toppkandidater, 2017	Prosentandel unge toppkandidater, 2017	Endring fra 2013 til 2017
Frp	12	12,8 %	13	12,4 %	0,4 %
H*	17	15,6 %	23	21,9 %	-6,3 %
V	13	13,7 %	20	19,1 %	-5,4 %
KrF	22	23,2 %	21	20,0 %	3,2 %
MDG**	-	-	20	19,1 %	-
Sp	22	23,2 %	25	25,7 %	-2,5 %
Ap*	25	22,7 %	22	21,0 %	1,8 %
SV	26	29,2 %	27	25,7 %	3,5 %

Erfaringer fra tre unge folkevalgte

Peder Gjerstad (f. 1995)

*Fylkestingsrepresentant,
Høyre i Møre og Romsdal
fylkeskommune*

*Kommunestyrerepresentant,
Høyre i Rauma kommune*

Hvordan er det å være ung folkevalgt?

Det er egentlig veldig lærerikt. Læringskurven det første året var svært bratt for min del, og det er mye å sette seg inn i. Å være ung er ikke nødvendigvis en ulempe; jeg opplever ofte at det er nyttig at vi unge stiller litt kritiske spørsmål til hvorfor ting er som de er.

Hvilken rolle mener du unge folkevalgte spiller i demokratiet?

Unge folkevalgte har en helt åpenbar rolle i å representere de unges syn i beslutningsprosessene. Særlig opplever jeg at vi generelt er mer kritiske til å «sende regningen til senere generasjoner» enn det enkelte politikere kanskje har en tendens til å gjøre. Samtidig er jeg veldig opptatt av å prøve å ikke være en "interesseaktør" (i mangel på bedre ord) for ungdom, men heller prøve å se sakene fra et nøytralt og overordnet ståsted.

Har du noen råd til de som blir valgt for første gang i høst?

Ja. Bruk masse tid på å lese (også de kjedelige) sakspapirene. Budsjett, økonomi og plansaker er det ekstra viktig å sette seg godt inn i. Unge folkevalgte må kunne sakspapirene mye bedre enn eldre for å få like mye troverdighet, fordi vi som regel ikke kan jasse rundt med livserfaring og historie bak sakene. Still gjerne mange spørsmål i stedet for å være bastant, og man må legge fra seg all billig ungdomsparti-retorikk. Jeg tror også det er nyttig å prøve å bestemme seg for noen prinsipper man er trofast mot gjennom hele perioden.

Hvordan er det å være ung folkevalgt?

Det å være ung folkevalgt byr på mange spennende og nye utfordringer, erfaringer og bratte læringskurver. Det å være ung folkevalgt mener jeg bringer med seg en del ansvar for å ha god dialog med ungdommen, og gjerne ungdomsrådet i kommunen. Det er få som tar de unges standpunkt i sakene som tas opp, og da er det utrolig viktig at noen tar ordet på vegne av kommunen og fylkets ungdom, det er tross alt vi som skal ta over byen og regionen vår.

Møter du begrensninger eller fordommer fordi du er ung?

Jeg møter svært få fordommer innad i kommunestyret og i utvalg, der blir jeg vist den samme respekten som alle andre medlemmer, og det jeg sier blir lyttet til - noe som for meg er veldig godt å føle på! Der jeg kan møte fordommer er i møte med innbyggere. Det å få kastet etter seg at du ikke er representativ som ung alene tenker jeg sier noe om dagens samfunn, og det er utrolig trist at ikke alle ser verdien av å ha unge folkevalgte. Nå er jeg så heldig at jeg har et fagbrev, og kan svare for meg, men om det ikke var tilfellet ville disse typer

fordommer vært mer krevende å forholde seg til.

Hvorfor er det viktig med unge folkevalgte i demokratiet vårt?

For meg er det helt naturlig at vi skal ha unge folkevalgte. Vi bidrar med kreativitet, nye blikk og en stemme som representerer en stor andel av innbyggerne i en kommune, eller en region, som alt for sjeldent får sagt det de mener der det teller.

Aleksander Gjørseter (f. 1994)

*Fylkestingsrepresentant,
Telemark fylkeskommune*

*Kommunestyrerepresentant,
AP i Porsgrunn*

Synnøve Kronen Snyen (f. 1996)
Kommunestyrerepresentant,
SV i Oppegård kommune

Hvordan er det å være ung folkevalgt?

Det er tøft å være en 20-åring som sitter alene i kommunestyret for SV. Man er avhengig av velvilje fra andre partier for å få nok sakkunnskap (siden jeg ikke sitter i formannskapet), og henge med i beslutningsprosesser. Den er ikke alltid der. Slik jeg ser det er det i Oppegård slik at omtrent alle beslutninger tas på gruppemøter hos posisjonspartiene, eller i formannskapet. Derfor er jeg i stor grad ekskludert fra reell innflytelse. Det er demotiverende at mitt arbeid i hovedsak blir symbolske taler fra talerstolen, samt å bli nedstemt på alt jeg foreslår. Det er altså store strukturproblemer i prosessene i forkant av vedtak i kommunestyret som i stor grad ekskluderer unge, siden unge ofte ikke er representert i formannskapet eller har nær kontakt med ordfører og rådmann.

Møter du noen utfordringer eldre folkevalgte ikke møter?

Jeg opplever at det er enklere å drive med hersketeknikker med meg enn eldre mennesker. Det tror jeg er fordi det antas at jeg har mindre sakkunnskap og historisk kunnskap om hva som har skjedd i kommunen tidligere. Utbyggingssaker og utvikling av tjenester er gjerne saker som har vært diskutert i mange kommunestyreperioder, og derfor har unge en stor ulempe knyttet til troverdighet. Jeg får ofte høre at noe har vært diskutert/utredet jobbet med i så og så mange år allerede,

og derfor er min mening mindre relevant. At jeg selv har gått på skole, selv brukt og hatt venner som benyttet seg av kommunale tjenester retta mot unge er av en eller annen grunn sett på som mindre relevant sakkunnskap.

Hvilken rolle mener du unge folkevalgte spiller i demokratiet?

I stor grad fungerer man som ungdomsallibi. Kommunen kan skryte av at deres demokratiopplæring fungerer fordi jeg, som tidligere leder i ungdomsrådet, nå sitter i kommunestyret. At vi er seks kvinner under 27 år i kommunestyret blir lagt merke til, både positivt og negativt. Politisk ledelse kan være fornøyd med representasjonen i kommunestyret, men unge har i mindre grad reell politisk makt.

Har du noen råd til de som blir valgt for første gang i høst?

Man bør velge seg noen hovedsaker man markerer seg på, og jobbe med å få andre politikere med mer makt til å forstå hvorfor noe er viktig. Min hovedsak er flere lærere i skolen, og hver gang vi har en sak om skole bruker jeg litt tid på å snakke om det. Det er sjeldent jeg får gjennomslag i form av et flertall bak mitt forslag i kommunestyret, men jeg kan endre andre politikeres kunnskap om et tema, noe som kan føre til at flere blir opptatt av det samme som meg — og da øker sjansen for gjennomslag på lang sikt.

Funn 3

Det handler ikke om alder

Unge og voksne mener likt og stemmer likt

Undersøkelser viser at ungdom mer enn før er opptatt av de samme sakene som resten av befolkningen¹⁶. Kvinner er mest opptatt av helse, eldre, fattige og sosiale tjenester, mens menn er mer opptatt av samferdsel og forskning.

De unge stemmer også på de same partiene som andre velgere. 16- og 17-åringene som fikk stemmerett i forsøksvalgene i 2011 og 2015, gjorde partivalg som var nesten helt like som for resten av befolkningen¹⁷. De gjorde også partivalg som var nærmere gjennomsnittet enn de 16- og 17-åringene som bare fikk delta i uforpliktende skolevalg. Det betyr at mytene om at å senke valgdeltakelsen vil føre til økt oppslutning om ekstremene i partisystemet er nettopp det: myter.

Unge er i «feil» livsfase

Som ung er livet preget av forandring, usikkerhet og livsvalg. De fleste flytter hjemmefra, og snur opp ned på en tidligere stabil hverdag. Enten man drar på folkehøgskole, i militæret, til universitetet, eller gjør noe helt annet er forandring stikkordet. Mange har også dårlig økonomi. På toppen av det hele er studenter overrepresentert på statistikker over psykiske symptomplager og ensomhet¹⁸, og Ungdata-undersøkelsen viser liknende funn for ungdommer i skolealder¹⁹.

Unge livsfase er en viktig forklaringsmodell i valgforskningen. Om vi forstår det å stemme som et overskuddsprosjekt – noe du finner tid og krefter til når du har et stabilt liv fra før av – er de unge velgerne dårligere stilt enn andre velgere.

Denne forklaringen gir gode svar på hvorfor valgdeltakelsen starter ganske høyt, synker gjennom 20-årene, og så øker igjen. 18- og 19-åringene, som stemmer ganske ofte, bor ofte hjemme, går på skolen og får demokratiopplæring fra skolen i forbindelse med valget. Idet du flytter hjemme fra i 19-20-årsalderen, bor du ofte alene, har svakere sosiale nettverk, dårlig og råd og lite tid. Mot slutten av 20-årene, når du etablerer familie med partner og barn, får fast jobb og bosted, øker valgdeltakelsen igjen.

Er det å stemme et overskuddsprosjekt? Det krever tid å sette seg inn i de politiske spørsmålene og partienes standpunkter som preger et valg. Og om man aldri – eller bare én gang – har stemt før, er terskelen desto høyere. Og ikke minst: Statistikkene tyder på at det stemmer.

Ingen alderseffekt på valgdeltakelse

Blant de viktigste bakgrunnsfaktorene for å forklare valgdeltakelsen i hele befolkningen er kjønn, sivilstand, innvandrerbakgrunn, inntekt og

16. Dalen, Brekke og Bakke, 2014

17. Unntaket var noen færre stemmer til Høyre og flere stemmer til FrP. Rapport (2016:19), Institutt for samfunnsforskning.

18. Studentenes helse- og trivselsundersøkelse, 2014.

19. Bakken, 2016

utdanningsnivå. Har du høyere inntekt og utdanning, eller er du gift, er sjansene større for at du deltar i valg. Motsatt deltar gutter og innvandrere sjeldnere enn resten av befolkningen (Bergh 2013).

Om vi tar høyde for at unge har lav inntekt, lav utdanning og som regel er enslige, i tillegg til å kontrollere for virkningen av innvandringsbakgrunn og kjønn, har alder ikke signifikant effekt på valgdeltakelse. Med andre ord: Hadde en annen aldersgruppe i befolkningen hatt like lav inntekt og utdanning og vært like ofte enslige, og hatt lik fordeling av kjønn og innvandringsbakgrunn, ville de deltatt like sjelden som de unge gjør. Alder har i seg selv nesten ingen betydning.

Andre funn støtter også hypotesen. I SSBs velgerundersøkelse blir de som ikke har stemt spurt om hvorfor de valgte å bli hjemme på valgdagen²⁰. Unge velgere oppgir oftere enn andre velgere at de var opptatt med andre ting, at de ikke var hjemme eller at de glemte det. Alt dette tyder på at de er i en mindre forutsigbar livssituasjon enn

20. SSB, 2015 | andre velgere.

Funn 4

Denne generasjonen er spesiell

Heldigital alvorsgenerasjon

Fortellingen om unges politiske engasjement er full av paradokser. På den ene siden oppfattes unge som late og uinteresserte. På den andre siden beskrives de som opprørske og radikale. Disse to oppfatningene har levd side om side og skapt en stereotypi som sitter i.

De siste årene har en tredje fortelling også fått fotfeste: om en alvorsgenerasjon som er seriøse, flinke og utsatt for krysspress. Fortellingen får hold i statistikk som viser at dagens ungdom er mer plikttoppfyllende enn før – blant annet trener de mer, de røyker mindre, er mer lovlidige og har bedre forhold til foreldrene sine²¹.

Dette er dessuten den første heldigitale generasjonen med stemmerett; i høst får de født i 1996-1999 stemme i sitt første stortingsvalg. Det gir nye arenaer for samfunnsengasjement.

Kanskje mest definerende for dagens unges politiske deltakelse er terrorangrepene i regjeringkvartalet og på Utøya. Mye tyder på at angrepet har satt dype spor i samfunnsengasjementet til en hel generasjon.

Mer samfunnsengasjement

Valgdeltakelsen blant de unge velgerne skjøt i været etter terrorangrepet i regjeringkvartalet og på Utøya. Fra 2009 til 2013 økte valgdeltakelsen til førstegangs-

velgere med over 10 prosentpoeng. Det er en økning uten sidestykke i nyere norsk historie. I tillegg til 22. juli, spilte trolig mediernes og organisasjonens nye kampanjer for å øke unges valgdeltakelse nettopp i 2013-valget en viktig rolle.

Også i 2015 var valgdeltakelsen høyere enn tidligere, spesielt blant førstegangsvelgere²². På tross av denne økningen stemmer unge fortsatt sjeldnere enn resten av befolkningen. Økningen i engasjement har ikke tettet gapet mellom gamle og unge velgere.

Terrorangrepet ser uansett ut til å ha ført til sterkere samfunnsengasjement blant unge. Ungdomspartiene og –organisasjonene har fått flere medlemmer etter 2011 (LNU, 2016). Ungdom i Oslo har samlet sett blitt mer interessert i politikk og samfunn i perioden fra 2006 til 2015. I 2006 sa 36 prosent at de var svært eller ganske interesserte, mens tallet hadde økt til 41 prosent i 2015²³. Samtidig har unges politiske aktivitet økt, som vi viste i kapittel 1.

Svarte på terroren ved å hegne om demokratiet

Terrorangrepet 22. juli 2011 var et angrep på demokratiet. Ungdom svarte med å respektere og delta i institusjonene hvor politikk utføres. De unge gir ikke uttrykk for samfunns-

21. Bakken, 2016

22. Bergh, Saglie og Ødegård, 2015

23. Ødegård og Fladmoe, 2017

sengasjementet sitt gjennom opprør og radikalisme, men ved å benytte seg av de eksisterende demokratiske systemet²⁴.

«De som i størst grad lot seg påvirke av denne samfunnsgjennomgripende hendelsen synes å være unge i sine mest formative år», skriver Guro Ødegård og Audun Fladmoe . Til sammenligning fikk de

voksnes politiske engasjement kun en kortvarig topp. Det er et åpent spørsmål om effekten også vil dabbe av for de unge. Dersom terrorangrepet 22. juli

er hele forklaring på økt engasjement blant unge, vil det trolig skje om noen få år.

Men andre samfunnstrender tenner også politisk engasjement. Utviklingen hvor unge er flinkere og mer vellykede har pågått siden før 2011, og medlemstallene i ungdomsorganisasjonene har økt like lenge (LNU, 2016). Mulighetene for digitalt politisk engasjement har aldri vært større enn på 2010-tallet. Det gir grunn til optimisme på vegne av unges samfunnsengasjement.

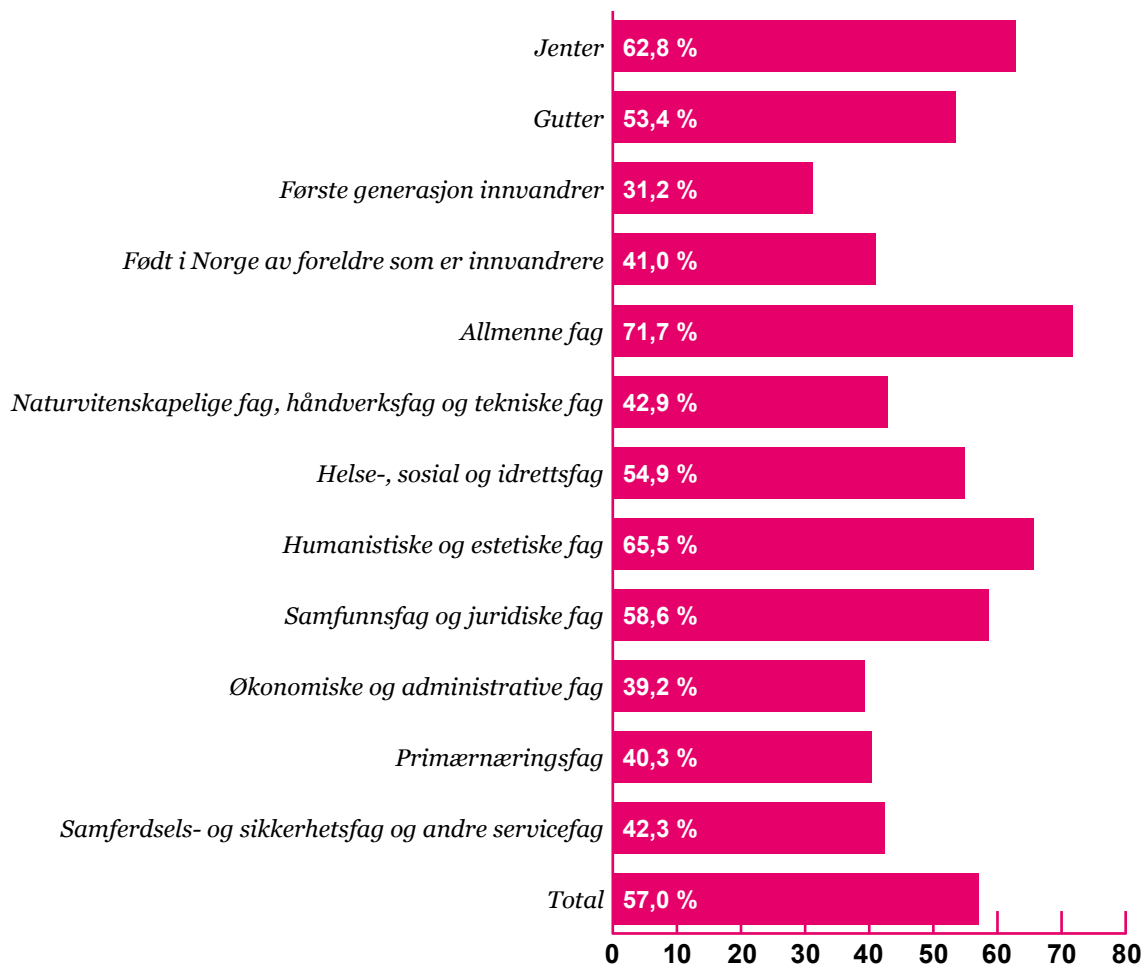
24. Bergh, 2015, s. 199, 193.

25. Ødegård og Fladmoe, 2017, s. 93

Figur 7: 16- og 17-åringers stemmegivning

Andel 16- og 17-åringers som stemte i forsøket med nedsatt stemmerettsalder i 2015, etter bakgrunns karakteristika. Prosent.

Kilde: Bergh, 2016

Funn 5

Vi risikerer et politisk utenforskap

Femte funn er at noen grupper unge har spesielt lav valgdeltakelse, og at disse kan utgjøre et framtidig politisk utenforskap i Norge.

Kjønnsgapet øker

Unge kvinner deltar mye oftere i valg enn unge menn. Ved stortingsvalget i 2013 hadde kvinner under 26 år 7 prosentpoeng høyere deltakelse enn menn. Ved forsøket med stemmerett for 16-åringer i 2015 var jentene 10 prosentpoeng mer tilbøyelige til å stemme enn guttene²⁶.

Fra kvinner fikk stemmerett i 1913 og frem til ca. 1980 har menn hatt høyere valgdeltakelse. Dette er nå jevnet ut når man ser de stemmeberettigede under ett, og jo yngre gruppen er, jo høyere er valgdeltakelsen blant kvinnene.

Slike kjønnsforskjeller er ikke unike. I dag tar også flere kvinner enn menn høyere utdanning, de får bedre karakterer i skolen og de er mest aktive i politiske organisasjoner og aktiviteter.

Det er veldig bra at de unge kvinnene tar del, stemmer, og benytter seg av demokratiet. Men hva skjer med de unge mennene? Som vist i grafen under deltar menn i alderen 20-24 år i svært liten grad sammenlignet med kvinnene. Ser vi på stortingsvalget i 2013 er det faktisk bare de over 90 år som deltar mindre enn menn i alderen 20-24²⁷. De er altså en av de minst deltagende gruppene i landet.

Stor variasjon blant unge med innvandrerbakgrunn

Innvandrerbefolkningen har lavere gjennomsnittlig valgdeltakelse enn majoritetsbefolkningen. I lokalvalget i 2015 hadde norskfødte 18- og 19-åringer med innvandrereforeldre valgdeltakelse på 39 prosent, mot 51 prosent i majoritetsbefolkningen²⁸. Forsøket med stemmerett for 16-åringer i samme valg ga liknende resultater²⁹. Blant norskfødte 16- og 17-åringer med innvandrereforeldre stemte 41 prosent, og blant første generasjons innvandrere stemte 31 prosent. I stortingsvalg er mønsteret trolig det samme, selv om den gjennomsnittlige deltakelsen er høyere.

Deltakelsen er lavest blant unge som selv har innvandret til Norge, 27 prosent blant 18-19-åringer i 2015-valget. Språkbarrierer, påkjenningsene ved å emigrere eller flykte og lite kjennskap til det norske politiske systemet er nok gode forklaringer. I et stortingsvalg har kun norske statsborgere stemmerett³⁰, så mange i denne gruppa kan ikke delta i høstens stortingsvalg.

For unge født i Norge med innvandrereforeldre trenger vi andre forklaringer. Valgdeltakelsen blant norskfødte med innvandrereforeldre generelt øker i takt med høyere alder og utdanningsnivå³¹. De som deltar i organisasjonslivet og

26. Bergh, 2016

27. Bergh, 2015, s. 186-187.

28. Kleven, 2017

29. Bergh, 2016

30. Valgloven, §2-1

31. Kleven, 2017

har hyppig kontakt med venner deltar også oftere i valg.

Det er store variasjoner mellom valgdeltakelsen til innvandrergupper med ulike landbakgrunn. Bare 15 prosent av norskfødte 18- og 19-åringer med innvandrereforeldre fra øst-europeiske EØS-land stemte i 2015-valget³². For samme gruppe fra India var tallet 60 prosent, altså høyere enn for gjennomsnittet av 18- og 19-åringer i landet. Det samme mønsteret gjelder for eldre velgere fra disse landene, noe som kan tyde på at valgdeltakelsen går i arv.

Unge med innvandrerbakgrunn deltar sjeldnere i valg. Samtidig er de politisk aktive på andre måter³³. Unge minoritetsjenter er politisk aktive på høyde med majoritetsbefolkningen, mens majoritetsguttene har lav deltakelse. Det vitner om at kjønnsforskjellene også merkes blant unge innvandrere.

Utdanningsforskjellene starter tidlig

Hvor lang utdanning du har, har svært mye å si for om du deltar i valg eller ikke. Man skulle kanskje tro at disse forskjellene kommer av at de som tar lang utdanning dyrker et samfunnsengasjement på høyskolen eller universitetet. Det stemmer neppe. Forskjellene oppstår allerede i grunnsopplæringen. I forsøket med nedsatt stemmerettsalder i 2015 var valgdeltakelsen blant 16- og 17-åringer på studiespesialiserende utdanningsprogram 72 prosent³⁴. På noen yrkesfaglige utdanningsprogram var valgdeltakelsen så lav som 40 prosent.

Forskjeller i valgdeltakelse, og sannsynligvis også andre former for politisk engasjement, oppstår svært tidlig i livet. Også Ung-Data-undersøkelsene viser en sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og planer om å ta høyere utdanning³⁵.

32. Kleven, 2017

33. Ødegård og Fladmoe, 2017

34. Bergh, 2016

35. Bakken, Frøyland og Sletten, 2016

Forskjellene i valgdeltakelse knyttet til utdanningsvalg er trolig nært forbundet med de unges sosiale bakgrunn, og slik kan vi si at valgdeltakelse går i arv.

På vei mot et politisk utenforskap?

Mye tyder på at livsfasen i 20-årene senker tilbøyeligheten til å stemme. Men noen grupper blant de unge trekker snittet særlig ned. Unge menn, unge med innvandrerbakgrunn og unge med yrkesfaglig utdanning peker seg ut. Det er de samme gruppene som har høyere sjanse for å falle ut av videregående opplæring, og har ofte blitt omtalt som et potensielt utenforskap.

Det undergraver det representative demokratiet om noen grupper deltar systematisk sjeldnere enn resten. Får mønsteret fotfeste, kan vi ende opp med at unge menn, innvandrere og yrkesfagutdannede havner i et politisk utenforskap og mister tilliten til det demokratiske systemet.

Funn 6

Det er mulig å styrke demokratiet

Ungdomsvennlige valg

Unge oppholder seg andre steder enn voksne. Drøyt 7000 unge er i førstegangstjeneste når de får stemme for første gang. Om lag like mange er på folkehøgskole. Mange flere har fadderuker på universiteter og høyskoler over hele landet. Å plassere valglokaler der unge oppholder seg, senker terskelen for å stemme.

Unge velgere retter også oftere på valglistene enn eldre velgere³⁶. Å gi personstemmer reell betydning også i stortingsvalg vil derfor trolig være heldig for unges engasjement i valget.

Demokrati er mer enn valg. For at unge skal engasjere seg i valg, må de oppleve valgkampen som tilgjengelig og relevant for dem. Det krever at partiene og mediene retter seg mot unge velgere, og lager rom i det offentlige ordskiftet for unge stemmer. Frivillige organisasjoner spiller også en viktig rolle for å mobilisere unge og andre velgergrupper med særlig lav valgdeltakelse.

Påminnelser fungerer

Unge spesielle livsfase gir dem mindre overskudd til å delta i valg. Unge som ikke stemmer oppgir oftere enn andre sofavelgere at de ikke har tid på valgdagen eller glemmer å stemme. Fordi mange unge bor et annet sted enn de folkeregistrert, kan fristen for å forhåndsstemme være siste sjanse. Alt dette skulle tilsi at unge trenger

en ekstra påminnelse om å stemme.

Institutt for Samfunnsforskning sendte SMS med en påminnelse om valget til et tilfeldig utvalg av velgere kort tid før lokalvalget i 2015³⁷. Én SMS til velgere under 30 år førte til nesten fem prosentpoeng høyere valgdeltakelse. Det er stor effekt for minimal innsats, og viser at det er lite som skal til for å hjelpe unge til urnene.

Skolen former velgere

Alle unge skal få demokratiopplæring i skolen. Innen utgangen av 10. klasse skal blant alle kunne «gjere greie for korleis ulike politiske parti fremjar ulike verdiar og interesser» og «for politiske institusjonar i Noreg og deira rollefordeling»³⁸. I internasjonale sammenlikninger viser norske elever god demokratiforståelse³⁹. Likevel lykkes ikke demokratiopplæringen med å utjevne forskjellene i demokratisk deltakelse som følger kjønn, innvandringsbakgrunn og utdanningsvalg.

På de fleste videregående skoler er demokratiopplæringen i valgår komplementert av skolevalg, med tilhørende skoledebatter og valgtorg. Unge som deltar i skolevalgene er mer tilbøyelige til å stemme i valg⁴⁰. Det er et sterkt argument for å innføre obligatorisk skolevalg på videregående.

36. Christensen m.fl., 2008

37. Bergh, Christensen og Matland, 2016

38. Kunnskapsdepartementet, 2013

39. Fjeldstad, Lauglo og Mikkelsen, 2009

40. Borge, 2016

Lavere stemmerettsalder ga høyere valgdeltakelse

16- og 17-åringer har fått stemme ved valg to ganger i norsk historie: I 20 kommuner i 2011, og i like mange kommuner i 2015. Prøveprosjektene ga svært positive resultater. 16- og 17-åringene hadde valgdeltakelse på høyde med gjennomsnittet av befolkningen, og mye høyere enn andre førstegangsvelgere⁴¹. Samtidig ble det flere unge folkevalgte i kommunene med nedsett stemmerettsalder, altså mer representative kommunestyre.

Kanskje er det å stemme en vane. Da vil stemmerett for 16-åringer gi høyere valgdeltakelse på sikt, fordi 16- og 17-åringer deltar oftere enn andre førstegangsvelgere. Evalueringen av forsøket med stemmerett for 16-åringer i 2015 ga ingen klar indikasjon på at de som stemte som 16 og 17-åringer i 2011 utviklet en vane eller ikke⁴².

Frivillighet fremmer politisk engasjement

Barne- og ungdomsorganisasjonene er skoler i demokrati. Å delta på små og store møter er effektiv trening i demokratisk debatt og avstemning, og i barne- og ungdomsorganisasjonene står alle på likefot i ungdomsstyrte nettverk.

En fersk studie av samfunnsengasjementet til unge i Oslo, viser at frivillige engasjement har nær sammenheng med politisk engasjement⁴³. Medlemskap i en upolitisk organisasjon ser ut til å være springbrett for å bli med i politiske organisasjoner, og denne sammenhengen er sterkest for minoritetsungdom.

- 41. Bergh, 2016
- 42. Bergh, 2016
- 43. Ødegård og Fladmoe, 2017
- 44. Bakken, Frøyland og Sletten, 2016

Barne- og ungdomsorganisasjonene rekrutterer mer sosialt jevnt enn de fleste andre fritidstilbud. Derfor kan de bidra til å utjevne sosiale skiller i politiske deltakelse.

10 tiltak for å øke unges politiske deltakelse

Kravene er vedtatt av LNUs representantskapsmøte Barne- og ungdomstinget 2017.

- 1.** 16-åringene får stemmerett fra og med lokalvalget i 2019
- 2.** Velgere skal kunne stemme i en annen kommune enn den de er folkeregistrert i også på valgdagen
- 3.** Velgere også skal kunne gi personstemmer når de forhåndsstemmer i lokalvalg
- 4.** Personstemmer får større betydning i stortingsvalg
- 5.** Valglokaler legges der mange unge oppholder seg, for eksempel utdanningsinstitusjoner
- 6.** Alle unge får en påminnelse om valget på SMS i forkant av valgdagen
- 7.** Støtten til valginformasjon og holdningsskapende arbeid økes
- 8.** Skolevalg blir obligatorisk på videregående skoler
- 9.** Opplæringen i demokrati og medborgerskap kommer tidligere i skoleløpet og i flere fag, og legger vekt på at medborgerskap også er en praktisk ferdighet
- 10.** Ungdomsråd blir obligatorisk i alle kommuner og at rådene er selvstendige, representative og kontinuerlige, og har tilstrekkelig informasjon og kompetanse til å drive reell medvirkning

Litteratur

Bakken, A. (2016). Ungdata 2016. Nasjonale resultater. NOVA-rapport 8/16. Oslo: NOVA

Bakken, A., Frøyland, L. R. og Sletten, M. A. (2016). Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene? (NOVA-rapport 3/16). Oslo: NOVA

Bergh, J. (2013). Valgdeltakelse i ulike aldersgruppe: Historisk utvikling og oppdaterte tall fra stortingsvalget 2013. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Bergh, J. (2015). Generasjon Utøya? Politisk deltagelse og engasjement blant ungdom. I B. Aardal & J. Bergh (Eds.), Valg og velgere - en studie av stortingsvalget 2013. Oslo: Cappelen Damm Akademiske

Bergh, J. (2016). Innledning. I Bergh, J. (red.), Hva skjer når 16-åringer får lov til å stemme? Resultater fra evalueringene av to forsøk med nedsatt stemmerettsalder (Rapport 2016:19). Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Bergh, J., Christensen, D. A., & Matland, R. E. (2016). Getting out the vote experiments in voter mobilization among immigrants and natives in Norway. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Borge, J. A. Ø. (2016). Creating Democratic Citizens? An analysis of Mock Elections as Political Education in School (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Bergen, Bergen

Christensen, D. A., Midtbø, T., Ringkjøb, H.-E., Aars, J. (2008). *To valg med personvalgordning – kontinuitet eller endring?* Bergen: Rokkansenteret

Dalen, E., Brekke, J. P. og Bakke, I. H. (2014). *Slik er ungdommen: Norsk Monitor 2013-2014*. Oslo: Ipsos MMI

Eimhjellen, I. og Ljunggren, J. (2017). *Kollektiv handling i digitale medier. Nye digitale skiller?* Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Fjeldstad, D., Lauglo, J. og Mikkelsen, R. (2009). *Kortrapport om norske ungdomsskolelevers prestasjoner og svar på spørsmål i den internasjonale demokratiundersøkelsen*. Oslo: Universitet i Oslo/IEA

Kleven, Øyvind (2017). *Innvandrere og kommunestyrevalget 2015. Valgadfærd og representasjon blant innvandrere, norskfødte med innvandrereforeldre og utenlandske statsborgere (Rapport 2017/10)*. Oslo: SSB.

Kunnskapsdepartementet (2013). *Læreplanen i samfunnsfag (SAF1-03)*. Hentet fra <https://www.udir.no/klo6/SAF1-03>

Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (2015a). *Resultater fra skolevalget*. Hentet fra <http://www.nsd.uib.no/skolevalg/>

Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (2015b). *Skolevalgundersøkelsen*. Hentet fra <http://www.samfunnsveven.no/data/valgundersokelsen/>

Poll of polls (2017). *Mandatfordeling for månedsgjennomsnittet av april 2017*. Hentet fra <http://www.pollofpolls.no/?cmd=-Mandatfordeling&do=stal&Ap=31.69&H=23.34&Frp=12.78&SV=4.61&Sp=12.29&KrF=4.76&V=3.69&MD-G=2.69&R=2.33&A=1.71>

SSB (2015). *Velgerundersøkelsen*. Hentet fra <https://www.ssb.no/valg/statistikker/vundkomm/hvert-4-aar/2016-06-09>

SSB (2016). *Kommunestyre- og fylkestingsvalget, kandidater og representanter, 1. oktober 2015*. Hentet fra <https://www.ssb.no/valg/statistikker/kommvalgform/hvert-4-aar-representanter>

Winsvold, M., Ødegård, G. og Bergh, J. (2016). *Influential politicians or youth alibi? I Bergh (red.), Hva skjer når 16-åringene får lov til å stemme? Resultater fra evalueringene av to forsøk med nedsatt stemmerettsalder (Rapport 2016:19)*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Ødegård, G. (2010). *Motløs ungdom? Nytt engasjement i et gammelt demokrati*. Oslo: Akademisk publisering

Ødegård, G. og Fladmoe, A. (2017). *Samfunnsengasjert ungdom. Deltakelse i politikk og organisasjonsliv blant unge i Oslo*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

”

Et levende og bredt folkestyre krever kontinuerlig fornyelse. Derfor foreslår LNU ti tiltak for å øke unges valgdeltakelse og styrke det norske demokratiet.

Stian Seland, styreleder i LNU